

ЯКІСТЬ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ ООНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТИВ ОСВІТИ

У статті розглядаються питання покращання якості географічної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах. Пропонуються певні зміни, які б могли оптимізувати географічну складову державних освітніх стандартів.

Ключові слова: державний освітній стандарт, якість географічної освіти, курикулум.

A. Nadtoka

QUALITY OF GEOGRAPHICAL EDUCATION AS A SOURCE OF RENEWAL OF STATE EDUCATIONAL STANDARDS

The questions of improving the quality of geographical education in secondary schools are considered in the article. Some changes that could improve the geographical component of state educational standards are offered.

Keywords: state educational standards, quality of geographic education, curriculum.

Вступ, постановка проблеми. У ХХІ ст. освіта все частіше розглядається як інструмент стійкого розвитку та збереження добробуту людей. Освіта стає пріоритетною саме тому, що вона є одним із прав людини, сприяє розвитку творчих здібностей особистості, поглибленню її участі в економічних, політичних, соціальних і культурних відносинах у суспільстві. Можна стверджувати, що якість життя людини в суспільстві залежить від якості освіти. Д. Гобкінс зазначає, що ми живемо в інформаційному суспільстві, де освіта є показником успішності [1]. Економісти Світового банку, використавши математичні методи досліджень і всебічно проаналізувавши проблему, визначили, що головними чинниками невідчутного капіталу є «правова держава» та освіта. При цьому освіта становить 36% його загальної величини. Провідний дослідник Світового банку К. Гамільтон у звіті за 2005 р. цього банку, що має назву «Де знаходиться багатство націй?», зазначав, що багаті країни є багатими внаслідок рівня знань і досвіду населення та внаслідок ефективності установ, які забезпечують економічну активність [2].

Якість освіти є категорією, яка відображає різні аспекти освітнього процесу, вона виступає у ролі суспільного ідеалу освіченості людини, зачіпає

такі важливі сторони освітнього процесу, як організація навчального процесу та критерії функціонування освітньої системи. Її актуальність обумовлюється ситуацією, яка склалася всередині системи освіти і поза її межами. Науково-методичний досвід створення шкільних навчальних планів, програм, підручників, навчального обладнання з географії, їх подальше вдосконалення з урахуванням досягнень географічної науки, дидактики, шкільної методики стали практичною цінністю для навчального процесу в області географії; вони мають велике значення на сучасному етапі в плані оновлення стандартів шкільної географічної освіти.

Аналіз сучасних досліджень. Проблема якості освіти є однією з центральних для сучасної освітньої політики України. Цю проблему ґрунтовно досліджували О.І. Ляшенко, Ю.І. Мальований, Г.Д. Щекатунова, О.І. Локшина, Т.О. Лукіна, І.Є. Булах, Л.С. Ващенко та інші вчені. Проаналізувавши роботи вищезгаданих авторів, можна зробити висновок, що освіта поступово перетворюється у сферу проектування людиною власного життя шляхом формування ідей, прогнозів, які згодом можуть впливати на якість її життя. Така категорія, як якість освіти, на сучасному етапі розвитку освітньої системи розуміється через: відповідність освітнім стандартам і нормам; відповідність ступеню досягнення бажаних результатів; єдність результату і якості освітнього процесу; засоби досягнення освітніх цілей, якість умов навчання; фізичне й духовно-психологічне здоров'я суб'єктів навчального процесу; загальну культуру, інтелект, ціннісні орієнтації; знання про ефективність конкретної освітньої системи; сукупність властивостей і характеристик результатів освіти, які здатні задовольнити її споживачів.

Головною ланкою в системі якісної освіти є загальна середня освіта, бо саме вона постійно оновлюється, ураховує потреби та можливості учнів, відповідає за якість освітніх результатів випускників загальноосвітніх навчальних закладів [3]. Розвиток загальної середньої освіти передбачає реалізацію основних положень Національної доктрини розвитку освіти. Цей процес характеризується такими особливостями:

- стверджуються принципи особистісно зорієнтовного навчання;
- продовжується інноваційна діяльність педагогів і керівників шкіл із забезпечення якісної шкільної освіти;
- розширюється практика варіативної освіти і диференційованого навчання;
- розширюється спектр освітніх послуг, формується мережа освітніх закладів нового типу.

Проте реальний процес шкільної освіти не забезпечує повною мірою досягнення нових освітніх цілей, виконання державних вимог до освітньої діяльності та підготовки випускників шкіл [3]. Питання, що стосуються якості шкільної освіти в області географії, розглядали у своїх роботах О.В. Бугрій, О.М. Топузов, О.О. Байназарова, О.Ф. Надтока та інші. Актуальність даних досліджень вбачається у перспективній розробці та обґрунтуванні методики оцінювання якості освітньої діяльності з географії. Його важливим напрямом є розробка й обґрунтування концептуальних підходів оцінювання освітньої діяльності з географії як механізму, що забезпечує розвиток сучасної школи.

Мета даної статті полягає в окресленні сегменту змін, які необхідно врахувати при оновленні географічної складової державних освітніх стандартів. Урахування даних змін створить умови для покращання якості географічної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Якість географічної освіти закладається в основу найновіших освітніх технологій та освітніх стратегій. Найважливішою особливістю актуалізації якості географічної освіти є оновлення державних стандартів освіти та розроблення індикаторів їх якості. Таким чином, дослідження якості географічної освіти може певним чином вплинути на процес оновлення державних освітніх стандартів. Основною проблемою в цьому плані є той факт, що географія як шкільний предмет входить до освітньої галузі «Природознавство», а це не є в повній мірі справедливим. Адже шкільна географія за своєю структурою об'єктивно є дуалістичною, тобто складається з фізичної та економічної географії. З одного боку, її не можна розділити на дві освітні галузі «Природознавство» та «Економіка», з іншого - перебування

географії у межах лише однієї освітньої галузі значно звужує можливості цього шкільного предмета. Отже, виникає необхідність створення окремої освітньої галузі «Географія» [4]. Цього вимагає і розвиток інтересу учнів до економічних і соціальних проблем, а це відповідним чином має вплинути на посилення змісту соціально-економічної географії України та світу. Підтвердженням цього є аналіз шкільних програм і підручників та рівень навченості учнів.

Якість знань та оцінювання навчальних досягнень учнів не є тотожними поняттями. Проте, вони знаходяться у діалектичному взаємозв'язку. Для обох цих категорій важливо, щоб вони стали певною сходинкою у формуванні відкритих систем оцінювання, які зазначає у своїх роботах Ю.О. Жук. Адже, відкрите навчальне середовище сприяє можливості зіставляти рівні досягнень окремих суб'єктів навчального процесу та їх сукупностей, з використанням світових стандартів. Все це в кінцевому результаті має призвести до набуття національною системою оцінювання якості знань ознак відкритої системи. А саме такий її вигляд створює перспективи діалектичного розвитку для всієї освітньої системи України [5]. Тому завдання для визначення навчальних досягнень учнів і тести зовнішнього незалежного оцінювання повинні не лише вимірювати рівень досягнень учнів, а й виступати у ролі індикатора навчального процесу з географії, віддзеркалюючи таким чином навчальний сектор кожного географічного курсу, що є складовими даного шкільного предмета. Це створить певні передумови для перспективної розробки загальної методики оцінювання якості географічної освіти.

На думку Дж. Равена, для справедливого оцінювання досягнень учнів виникає необхідність розробки індивідуальних тестів, зорієнтованих на предмет діяльності кожного з них [6]. Це перекликається як з основними принципами особистісно зорієнтованого навчання, так і з ідеєю А.В. Хуторського про індивідуальну траєкторію навчання кожного учня [7]. Ураховуючи вищезазначене, і предмет який тестується, і кожний шкільний географічний курс мають канал для об'єктивного зворотного зв'язку для використання результатів тестування та визначення рівня відповідності

навчальних програм об'єктивним потребам цього предмета. Тобто в Україні реалізується один із принципів механізму курикулуму, який успішно діє у ряді зарубіжних країн [8]. О.І. Локшина в своїх дослідженнях приділяє достатню увагу питанням курикулуму та його впровадження, зазначаючи про рівність цього поняття (планований, упроваджуваний та досягнутий рівні курикулуму). На думку автора, досягнутий курикулум перетворюється на власність кожного окремого учня, оскільки залежить від його індивідуальних характеристик, рівня розвитку та вмотивованості до сприйняття [9].

На перший погляд, у розробленні нових навчальних програм в Україні (планований курикулум) справді зроблено певний крок уперед до їх покращання, але дані дії мають суто косметичний характер, цей процес не набув ознак відкритої системи. Зазнав змін лише зовнішній бік проблеми, а внутрішня сутність мало змінилася. Натомість, час висуває зовсім інші вимоги. Навчальна програма сьогодні повинна асоціюватися з динамічним процесом, який постійно реагує на зміни та оцінку стану навколишнього освітнього середовища. Тому, на часі питання започаткування національного курикулуму, яке є тісно пов'язаним з перманентними процесами реформування освітньої системи в цілому [10]. Дана проблема повинна бути обов'язково врахована в оновленому державному освітньому стандарті.

Якість змісту освіти є визначальною характеристикою стану освітньої системи, її здатності до саморозвитку в мінливих умовах сучасного світу. Освіта має стати ще гнучкішою, розширюючи можливості реалізації навчальної мети відповідно до потреб кожного учня. Учень повинен більшою мірою стати організатором власної системи пізнання (бо від нього залежить, що є об'єктом його пізнання, яку інформацію він буде сприймати). Роль учителя як ретранслятора знань відійде на другий план, він не лише керуватиме процесом оволодіння знань, а й створюватиме умови для цього, буде натхненником навчального процесу й організатором самостійної роботи учнів [11]

Педагогічна система кожної історичної епохи висуває свій виховний ідеал, тому цілком закономірно виникає питання про сучасний педагогічний ідеал

родинно-громадсько-освітнього виховання в Україні. На цій основі розробляється та впроваджується модель національного виховання, основною метою якого є передача вихованцям соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави. Зміни в географічній складовій освітнього стандарту повинні враховувати і той факт, що формування національної свідомості й самосвідомості – найважливіших громадянських рис особистості – передбачає усвідомлення вихованцями своєї етнічної належності, розуміння національних цінностей, відчуття своєї причетності до розбудови України. На сучасному етапі національне виховання набуває нових рис у контексті світових глобалізаційних процесів, воно забезпечує національну ідентифікацію особистості у полікультурному світі та сприяє становленню особистості як громадянина і патріота. Виходячи з цього, елементи національного виховання повинні включати в себе всі шкільні предмети. Не є виключенням і географія. Всі її шкільні курси мають сприятливу основу для реалізації ідеї національного виховання підростаючого покоління.

Висновки. Стосовно конкретних пропозицій, які потребують урахування при внесенні змін до державного освітнього стандарту, слід зазначити таке:

1. Стандарти з географічної освіти повинні передбачати, що географія є не лише природничою наукою, а й суспільною, тому шкільні географічні курси повинні враховувати основні змістовні лінії як фізичної географії (природничі), так і соціально-економічної географії (суспільно-гуманітарні). Для цього необхідно виокремити географію у самостійний державний освітній стандарт. Такі ж пропозиції надходили і від експертів проекту «Рівний доступ до якісної освіти». Це дозволить уникнути дуалізму географії та більш раціонально розподілити навчальний час у рамках основних складових даного шкільного предмета.

2. Одним із предметів дослідження географії є просторово-часова диференціація компонентів оточуючого світу, яка вимагає їх розкриття на трьох

рівнях: глобальному, регіональному, локальному. Саме цим рівням повинні відповідати основні змістовні лінії усіх шкільних курсів географії.

3. Структурування змісту шкільної географії слід здійснити таким чином, щоб у кожному конкретному курсі спостерігалась супідрядність складових знань: від уявлень і понять - до загальних фізико-географічних закономірностей та розкриття соціально-економічних явищ на основі фундаментальних законів розвитку суспільства.

4. Орієнтовна структура шкільної географії має окреслюватися у такому вигляді: «Географія рідного краю», 5 клас (компонент варіативної складової шкільних програм); «Основи географії», 6 клас (компонент інваріантної складової); «Географія материків і океанів», 7 клас (компонент інваріантної складової); «Фізична географія України», 8 клас (компонент інваріантної складової); «Соціально-економічна географія України», 9 клас (компонент інваріантної складової); «Соціально-економічна географія світу», 10 клас (компонент інваріантної складової); «Загальна географія», 11 клас (курс за вибором в умовах профільного навчання); елективні курси географії, 11 клас (курси за вибором в умовах профільного навчання).

5. У зв'язку з тим, що шкільна географія є певною мірою дуалістичною, поняття «загальна географія» повинно відображати всі основні компоненти географії. Курс загальної географії може бути узагальнюючим і інтегративним, який реалізовуватиметься в умовах профільної школи. Виходячи з цього, доцільно було б початковий курс географії назвати не загальною географією (адже пропедевтичний курс не може бути одночасно узагальнюючим), а відповідною назвою – вступом до географії (основами географії).

6. Вважати неприпустимим поєднання двох економіко-географічних курсів 9-го і 10-го класів у один курс. Такий підхід, по-перше, руйнує традиційну структуру шкільної географії, а по-друге – не створює умов для повноцінного вивчення своєї Батьківщини. Виходячи з цього, бажано переглянути структурні особливості курсу 9-го класу (пропонована назва - соціально-економічна географія України) у бік збільшення навчальних годин, оскільки це один із

найскладніших шкільних курсів у 9-му класі. Крім цього, це один із курсів, що відповідає за формування економічних компетенцій учнів. Такі підходи позитивно вплинуть на зростання якості географічної освіти. Вони відповідатимуть поступальному розвитку науки та допоможуть посилити екологізацію, економізацію, соціологізацію змісту шкільної географії.

7. Шкільні географічні курси мають обов'язково враховувати вимоги до розвитку досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до об'єктів, які вивчаються географією. Вони повинні бути спрямованими на підготовку школяра до життя в умовах глобалізованого світу. Крім цього, кожен учень має ідентифікувати себе як громадянин України.

Рецензент - доктор педагогічних наук, професор М.Г. Криловець

Література:

1. *Computerization and controversy: value conflict and social choices* / Ed. by R. Kling. - New York: Academic Press, 1996.
2. *Создание богатства нации: концептуальный документ*. [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: unesdoc.unesco.org/images/0018/001873/187376r.pdf
3. *Щекатунова Г.* Проблеми оцінювання якості освіти у загальноосвітніх навчальних закладах / Г. Щекатунова // *Рідна школа*. - 2007. – № 7–8. – С. 3–5.
4. *Надтока О.Ф.* Актуалізація якості географічної освіти – одне з джерел оновлення державних стандартів освіти / О.Ф. Надтока // *Анотовані результати наук.-дослід. роботи Ін-ту педагогіки за 2009 р.*: Інформ. видання. – К.: Пед. думка, 2010. – С. 96–97.
5. *Жук Ю.О.* Відкриті системи оцінювання рівня навчальних досягнень учнів / Ю.О. Жук // *Анотовані результати наук.-дослід. роботи Ін-ту педагогіки за 2007 р.*: Інформ. видання. – К.: Пед. думка, 2008. – С. 81–82.
6. *Равен Дж.* Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2001. - 142 с.
7. *Хуторской А.В.* Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: Пособ. для учит. / А.В. Хуторской. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
8. *Надтока О.Ф.* Аналіз тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання з географії / О.Ф. Надтока // *Анотовані результати наук.-дослід. роботи Ін-ту педагогіки за 2008 р.*: Інформ. видання. – К.: Пед. думка, 2009. – С. 123–124.

9. *Надтока О.Ф.* Поліпшення змісту курсу «Географія материків і океанів» у Національному курикулумі / О.Ф. Надтока // Географія та основи економіки в школі. - 2008. - № 9. - С. 37–40.

10. *Локшина О.І.* Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ - початок ХХІ ст.): Монограф. / О.І. Локшина. – К.: Богданова А.М., 2009. – 404 с.

11. *Надтока О.Ф.* Вираження структурних особливостей курсу географії материків і океанів через матеріал підручника / О.Ф. Надтока // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць [За наук. ред. В.М. Мадзігона]. – К., 2011. - № 1 (10). - С. 255–264.

А.Ф. Надтока

КАЧЕСТВО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОДИН ИЗ ИСТОЧНИКОВ ОБНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СТАНДАРТОВ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются вопросы улучшения качества географического образования в общеобразовательных учебных заведениях. Предлагаются определенные изменения, которые могли бы оптимизировать географическую составляющую государственных образовательных стандартов.

Ключевые слова: государственный образовательный стандарт, качество географического образования, курикулум.